

Jak pracować z dzieckiem upośledzonym umysłowo?

Dziecko upośledzone umysłowo i jego rewalidacja to sprawa, która dotyczy nie tylko szkół specjalnych. W każdej szkole ogólnodostępnej uczą się dzieci o specyficznych potrzebach edukacyjnych.

Zwracają się często nauczyciele szkół masowych do pedagogów specjalnych z problemem: jak pracować z dzieckiem upośledzonym umysłowo? Proszą o wypożyczenie podręczników, literatury fachowej z zakresu oligofrenopedagogiki, programów nauczania, scenariuszy zajęć, także o pomoc i wskazówki metodyczne, ukierunkowane na działania dydaktyczno-wychowawcze w stosunku do ucznia o obniżonej sprawności intelektualnej. Istnieje duże zapotrzebowanie wśród nauczycieli szkół masowych na wiedzę dotyczącą upośledzenia umysłowego, ze względu na to, że w prawie każdej klasie znajduje się dziecko z niepełnosprawnością intelektualną. Wymaga ono odpowiadających mu zgodnie z indywidualnymi możliwościami i ograniczeniami odpowiednich warunków uczenia się, a są to:

- indywidualne programy dostosowane do tempa rozwoju i przyswajania wiedzy
- specjalne metody nauczania
- nauczyciele specjaliści
- specjalne formy sprawdzania ich wiedzy oraz przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

Podstawą kształcenia specjalnego nie powinno być koncentrowanie się na występujących u ucznia deficytach czy realizacji programu, ale na tych możliwościach i zdolnościach dziecka, które mogą być rozwijane i doskonalone.

Każde dziecko upośledzone umysłowo ma możliwość realizowania obowiązku szkolnego w różnego typu placówkach:

- w szkołach ogólnodostępnych
- w klasach integracyjnych
- w formie nauczania indywidualnego
- w szkołach specjalnych.

Tę ostatnią traktuje często jak karę za swoje niepowodzenia szkolne. Rodzice niechętnie zgadzają się na przejście dziecka do tego typu placówki, kierując się niewłaściwie pojmowanym jego dobrem. Z doświadczenia wiem, że osoby, które zdecydowały się oddać swoje dziecko do szkoły specjalnej często żałują, że dokonały tego tak późno. Przekonują się, że nieświadomie robili mu krzywdę, narażając na ciągły stres i niepowodzenia szkolne.

Przyczyniali się często do rozwoju nerwicy szkolnej u dziecka i wszelkich objawów tym związanych. Często lęk, obawa przed szkołą specjalną tkwi już w samym nazewnictwie.

„Specjalny” czyli gorszy, „upośledzony umysłowo” to też określenie o zabarwieniu pejoratywnym. Dlatego wychodząc naprzeciw dzieciom i ich rodzicom od grudnia 2003 roku znika z pieczęci urzędowych i tablic szkolnych

słowo „specjalny”, które było etykietką dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W szkołach ogólnodostępnych pozostają najczęściej dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Głębiej upośledzeni trafiają przeważnie do placówek specjalistycznych-oferujących fachową opiekę i wsparcie edukacyjno-terapeutyczne.

Praca z uczniem upośledzonym umysłowo musi opierać się na wszechstronnej, kompleksowej diagnozie (medycznej, pedagogicznej, psychologicznej), która pozwoli określić jego możliwości intelektualne i psychofizyczne. Dopiero w oparciu o jej wyniki można zaplanować wszelkie działania edukacyjne i terapeutyczne wobec dziecka. Kompleksowa diagnoza stanowi podstawę do sporządzenia indywidualnego programu rewalidacji, uwzględniającego w pełni możliwości i potrzeby każdego ucznia.

Praca rewalidacyjna z każdym dzieckiem musi być prowadzona w zakresie korygowania, kompensowania, dynamizowania i usprawniania zaburzonych funkcji, uniemożliwiających prawidłowy rozwój i uczenie się.

Odbywać się to powinno poprzez wzmacnianie najmniej zaburzonych funkcji psychofizycznych (bazowanie na „mocnych stronach” dziecka) oraz wzmożone działania profilaktyczne i terapeutyczno-wychowawcze.

Jednak, aby program rewalidacji przynosił oczekiwane rezultaty musi być oparty o szeroką współpracę tych osób, które mają kontakt z dzieckiem, wywierają na nie pozytywny, znaczący wpływ, udzielają mu wielospecjalistycznego wsparcia. W oddziaływania te włączani są rodzice i najbliższe otoczenie dziecka.

W procesie rewalidacji dziecka upośledzonego umysłowo najważniejsze, najczęściej występujące zdania to:

- wspomaganie rozwoju intelektualnego
- wspomaganie rozwoju emocjonalnego
- wspomaganie rozwoju fizycznego
- terapia zaburzeń mowy
- usprawnienie grafomotoryki, percepcji wzrokowo-słuchowo-ruchowej, słuchu fonematycznego
- wspomaganie ćwiczenia sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz orientacji przestrzennej
- wspomaganie rozwoju społecznego

Wskazane powyższe zdania realizowane powinny być poprzez następujące formy pracy rewalidacyjnej:

1. planowe zajęcia w ramach realizacji programu nauczania dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim
2. zajęcia rewalidacji indywidualnej:
 - zespoły wyrównawcze z języka polskiego i matematyki
 - zespoły korekcyjno-kompensacyjne
 - zajęcia ortofonii

- zajęcia gimnastyki korekcyjnej
- zajęcia stymulująco-terapeutyczne w formie psychoterapii
- zajęcia artterapii
- różnorodne formy zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych (wycieczki, zawody sportowe, spotkania integracyjne)

Opracowany program rewalidacji indywidualnej uwzględnia utrwalenie i doskonalenie umiejętności już nabytych oraz realizację nowych zadań. Zakłada przejście od pracy ze wspomaganie do pracy samodzielnej w przypadku nabywanych aktualnie sprawności, zwiększanie stopnia trudności wykonywanych zadań, przygotowania do nabycia nowych umiejętności, które mieszczą się w sferze najbliższego rozwoju dziecka.

W trakcie realizacji programu, w zależności od efektywności, modyfikowane powinny być formy i metody pracy. W przypadku natrafianych trudności należy zmieniać typ ćwiczenia, po to, aby dziecko mogło odnieść sukces, a w przypadku wcześniejszego opanowania danych umiejętności prowadzić nowe zadania.

Praca dydaktyczna z dzieckiem upośledzonym umysłowo w ramach opracowanego programu powinna polegać przede wszystkim na nauczaniu czynnościowym, opartym na działaniu ucznia, jego aktywności, zaangażowaniu, przeżywaniu, odkrywaniu i poznawaniu. Nauczyciel ma kierować pracą ucznia w taki sposób, aby myślał on i działał samodzielnie.

Nauczanie czynnościowe opiera się na działaniu dziecka na trzech poziomach:

1. na poziomie konkretów:

- modelowych zastępników (spreparowane okazy, atrapy, małe modele)
- obrazowych – obrazy, ilustracje

2. na poziomie wyobrażeń – na tym poziomie wprowadza się nazwy do konkretów i tutaj następuje stopniowe uogólnianie (etykiety z nazwami, plan z aplikacjami, rysunki, schematy, symbole)

3. na poziomie abstrakcji (liczby, działania, pojęcia, definicje)

Nauczanie czynnościowe stosuje się między innymi na lekcjach języka polskiego, który jest przedmiotem wiodącym w realizacji celów rewalidacyjnych. Okazuje się ono najwłaściwszą metodą przy wprowadzaniu np. nowych pojęć i reguł gramatycznych.

Ze względu na specyfikę oddziaływań rewalidacyjnych nauczyciel musi opierać swoją pracę z dziećmi upośledzonymi umysłowo o zasady pedagogiki specjalnej:

- zasadę indywidualizacji czyli dostosowanie zadań do potrzeb, możliwości i tempa pracy ucznia

- zasadę pogłębłości tj. wszechstronne, polisensoryczne poznawanie otaczającej rzeczywistości

-zasadę stopniowania trudności, dzięki której dziecko wzmacnia wiarę w swoje możliwości, mobilizuje się do przewyższania niepowodzeń, osiąga sukces sprzyjający własnemu rozwojowi i doskonaleniu

-zasadę systematyczności to znaczy pracy zgodnie z racjonalnym planem i systematyczne postępowanie zgodnie z nim

-zasadę trwałości wiedzy czyli wielokrotnego powtarzania nabytej wiedzy i umiejętności

-zasadę współpracy z rodziną, która powinna aktywnie uczestniczyć w procesie rewalidacji własnego dziecka.

Natomiast naczelną zasadą, jaką powinna towarzyszyć każdemu nauczycielowi pracującemu z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną to: serdeczność, życzliwość, cierpliwość bezwzględna akceptacja całej jego osoby.

Zaś wszelkim oddziaływaniom rewalidacyjnym wobec ucznia niech przyświecają słowa Janusza Korczaka: „**mów dziecku, że jest dobre, że może, że potrafi**”.

mgr Grażyna Wójcik
SOSW Sanok